

Серія «Красиве і корисне»

Випуск II

Сергій Синюк

ДВНАДЦЯТЬ ЛЕКЦІЙ ПРО ФУНДУК

Серію «Красиве і корисне»
засновано 2016 року.

Лекційний цикл викладає в популярній формі систематизовані знання про властивості, історію вирощування та сучасну агротехніку крупноплідної ліщини-фундука.
Книга буде корисна як аматорам присадибного рослинництва, так і керівникам й активістам сільських територіальних громад, підприємцям.

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина даного видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавця.*

ISBN 978-966-10-4885-9
ISBN 978-966-10-3441-8 (серія)

© Синюк С.Я., 2016
© Навчальна книга –
Богдан, 2017

Лекція перша

Сучасна ситуація в сільському господарстві. Переваги садівництва над рільництвом для приватних господарів та кооперативних господарств

Тих, хто уже знайомий з моїми попередніми роботами, може здивувати тема нового лекційного циклу. Писала собі людина історичні романи, читала лекції про волинську літературу та військову історію Середньовіччя – і на тобі.

Лекції з садівництва.

Та ще й на таку вузькоспецифічну тему.

Та ще й для аудиторії, в котрій кожен, чи принаймні – кожен другий, сам собі агроном, сам собі академік сільськогосподарських наук. За самим фактом народження в українському селі, за самою тільки

належністю до нації вроджених хліборобів, які вивели Україну на позицію житниці Європи, одного з лідерів світового ринку продовольства.

Проте насправді – це тільки наші ілюзії. Це ми самі себе вважаємо лідерами. Часто – абсолютно безпідставно. Навіть на наших приватних, ретельно оброблених за дідівськими рецептами, городах середні врожаї картоплі вдвічі нижчі за білоруські і втричі – за нідерландські. Та й абсолютна зацикленість на картоплі, як на «страховці від можливого голоду» (а саме так одна симпатична господинька пояснювала мені причину тотальної нашої «потатофільії») виглядає не дуже мудро. Ірландцям у 1845–49 роках картопля не допомогла, хоч нею на ту пору були засаджені чи не всі орні землі Зеленого острова. Натомість чимало народів Європи в часи великих недородів порятувала від голодної смерті якраз ліщина. Денний споживчий мінімум калорій і увесь спектр необхідних речовин людині постачають

двадцять горішків ліщини, або дванадцять горіхів фундука.

У масштабному рільництві справи нітрохи не кращі. Розораність наших земель – найвища в світі і різні види ерозії добивають залишки гумусу в легендарних українських чорноземах. У сільське господарство країни прийшли настільки ефективні господарники, що їм вже непотрібне саме село. Сучасній агрофірмі для того, щоб виростити на орендованих паях соняшник, ріпак чи кукурудзу і продати врожай за кордон, потрібні три трактори, два комбайни і десять працівників. Парадоксальним чином в Україні зараз повторюється ситуація шістдесятих років дев'ятнадцятого століття: великим латифундіям, орієнтованим на профільні високоприбуткові культури непотрібна надлишкова робоча сила, а сільський господар не має коштів і засобів, щоб обробити землю самотужки. Наразі ситуація трохи компенсується тим, що селяни досі – номінальні власники землі і агрогіганти мусять хоч трохи з ними ра-

хуватися. Але повним ходом йде психологічна підготовка до скасування мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення. Людям промивають мізки фразами «Із землі ще ніхто не розжився», «Самі ви ради не дасте». Для того, щоб одного дня сказати: продавайте нам земельку мерщій, беріть за неї, що даємо, і за те дякуйте. І не заїкайтеся потім за якісь податки в місцевий бюджет, капіталовкладення в місцеву інфраструктуру та інший соціальний баласт.

Якщо ви хоч трохи обізнані із сучасним станом справ на селі, ви тільки здвигнете плечима і спитаєте у себе і в мене: «А хіба є альтернатива для сільського дядька? Не кажучи вже про пенсіонера. Фермер-одноосібник з десятком гектарів і тридцятилітнім трактором «Білорус» навряд чи вирветься на нормальний ринок, витримає цінову конкуренцію з гігантами»... Та в тому й штука, що дядькам-одноосібникам на старих тракторах і не треба втягуватися в заздалегідь програшну конкуренцію.

Світовий досвід показує, що сільські громади, об'єднані в кооперативи цілком дають собі раду і навіть заробляють непогані кошти. Але за умови, що вони шукають свої ніші на ринку, займаються тими видами господарювання на землі, якими агропромисловим гігантам займатися складніше. Одна з альтернатив нерентабельному на малих площах рільництву – сади.

Як розказував нам на одній презентації голова спостережної ради товариства «Бучачагрохлібпром» Петро Гадз: «В Європі кооперативне господарювання на селі дуже поширене. Наприклад, в Італії людина в такому кооперативі обробляє 1–2 гектари саду і отримує з цього по 22 тисячі євро з гектару».

Навіть в українських умовах є приклади вдалого господарювання в садах. В одному з фермерських господарств Львівщини рентабельність саду сягнула понад 300%.

Не так давно газетами прокотилася хвиля публікацій про село Лосятин Кременецького району Тернопільської області.

Тамтешні жителі організували кооператив з вирощування та реалізації полуниці. Полуничні плантації в селі – не тільки на кожному вільному клаптику присадибних ділянок, але й у полях. Сорок два гектари. 80 відсотків вирощеної продукції купує компанія «Данон», яка перед тим чимало вкладала у розвиток полуничних плантацій в Лосятині. На хвилі свіжого інтересу до України зарубіжні інвестори проявляють чималий інтерес і до наших садівничих можливостей в царині інших культур. Особливо цінно, що слідом за західними інвестиціями приходять і нові технології, і наукові інновації. Але інвестиції приходять туди, де є відповідальний господар, готовий працювати за ринковими правилами.

По-друге, сади – це робочі місця. Збирання плодівих культур, призначених для тривалого зберігання ще довго залишатиметься ручним. Це дозволить залучити до праці категорії жителів села, які зараз найбільш вразливі на ринку праці: жінок, молодь без досвіду роботи, людей

середнього та старшого віку, які втратили роботу.

По-третє, сади – це екологічно. Шкода для родючого шару, якої завдає ерозія – надзвичайно велика. Еродований ґрунт втрачає значну кількість гумусу. Доведено, що зі змиванням кожного сантиметра гумусового горизонту потенційна врожайність, наприклад, зерна знижується на 0,5–2,0 ц/га, а з втратою 1 т гумусу запаси корисної енергії в ґрунті зменшуються на 0,9–1,1 кДж/га.

За даними Інституту землеробства УАН у разі змиву 150 т/га ґрунту втрачаються поживних речовин внаслідок ерозії в Україні щороку становлять: сульфату амонію – 629 тисяч тонн, суперфосфату – 290 тисяч тонн, калійної солі – 210 тисяч тонн. Такої кількості туків достатньо для вирощування 875 тисяч тонн зерна.

Садівництво в плані захисту ґрунту значно ефективніше за рільництво. Не треба двічі на рік перевертати плугами землю, ганяти по ній важку техніку. При-

пинається ерозія ґрунту. Шар гумусу в плодовому саду не знищується, а навпаки наростає. Одним словом – інвестиції в садівництво – це інвестиція в майбутнє.

Зрозуміло, що просте копіювання досвіду лосятинців може бути й невдалим. Ніша на ринку полуниці уже захоплена, а хто не встиг – той запізнився. Але одне ноухау в цього сільського кооперативу варто запозичити усім. Як написала Світлана Мартинець у газеті «Експрес»: у кожній оселі нині посібники по вирощуванню продукції і ніхто вже не соромиться вчитися. Саме цей факт, а не сім тисяч гривень, які в окремі дні можна заробити в Лосятині, варто вважати основним здобутком громади. Адже двадцять перше століття уже назвали добою інформаційного суспільства. Ще ніколи на українську землю не проливалось таке море знання. І ще ніколи українське суспільство не марнувало оте саме знання так безпожиточно. Інформаційна революція відкриває перед нашими людьми небувалі доти можливо-

сті для економічного прориву і стрімкої розбудови інформаційного суспільства, але загальноприйнятий у світі мудрий рецепт: «Перед тим, як братися за справу – прочитай про неї хоча б одну книжку», в наших умовах чомусь працює в одному випадку з двадцяти. Я ще встиг попрацювати з радянськими читачами у радянській сільській бібліотеці. Зараз працюю в бібліотеці району, в економіці якого переважає аграрний сектор. Але як тоді, так і тепер, полиці з численними порадиниками та довідниками на теми сільського господарювання залишаються найбільш незабезпеченими в усьому бібліотечному фонді. В результаті – кожної весни численні трударі приватних плантацій нехтують прийнятим у цілому світі висновком учених про те, що картоплі для нормального розвитку потрібні широке міжряддя та достатня відстань у рядку. П'ятсотий раз повторюють вони дідівську мантру: «Де густо, там не пусто». В рази від потреби перевитрачають посадковий матеріал. І як

цілком належне сприймають, що третина врожаю – дрібненькі, як волоський горіх, бульби, придатні хіба на корм курям.

Ба навіть того, що кажуть їм з улюбленого телевізора наші хазяї, не завжди чують. І горять щоліта сотнями гектарів стерні, гинуть у полум'ї мільйони корисних тваринок, а поживні речовини не просто летять із димом в небо, а перетворюються на смертельні канцерогенні хімічні сполуки.

Подібних прикладів можна наводити десятки, коли не сотні.

Мабуть, потік інформації – важлива, але не єдина необхідна передумова для розквіту. Інформацію ще треба хотіти адекватно застосувати в життєвій ситуації.

І якраз для цього господарю потрібен письменник, із його здатністю опрацювати великі масиви інформації, систематизувати її, вибрати найважливіше і перекласти з грамотної на зрозумілу. Навіть творячи художній текст, совісний автор мусить перетворитися на фахівця у тій царині,

якою займаються його герої. Причому до остаточного тексту книги потрапляє далеко не весь опрацьований матеріал. Ернест Гемінгвей порівняв це з айсбергом, що виринає з води тільки на десять відсотків об'єму, але вагомості й енергії йому надають якраз оті дев'ять десятих, приховані від погляду.

Проте в наш напружений час літературне господарство мусить бути багатопільним. Не так багато в творчих людей виробничого часу, щоб розкидатися результатами своєї праці, навіть якщо ці результати не увійшли в основний текст художнього твору. Із матеріалів, зібраних про країни, в яких розгортаються сюжети їхніх романів, кілька авторів уже опублікували чудові туристичні путівники, дослідження давніх епох стають матеріалом для лекцій, а то й дисертацій. Авторка нашої спільноти «Красиве і корисне» Марія Лавренюк кілька років тому систематизувала матеріали, зібрані в процесі роботи над романом «Де скарб твій...», і видала

книгу «Печериці для мудрої господині», яка нині чи не популярніша за сам роман.

Даний лекційний цикл теж розпочався зі збору підготовчих матеріалів для роману «Здобич доцента». Історичні аспекти з'ясувалися досить швидко, проте садівнича лінія виявилася набагато цікавішою. Окрім роботи з книгами у Національній бібліотеці України ім.Вернадського довелося консультиватися у Ботанічному саду імені Фоміна, дендропарку «Веселі Боковеньки» у Кіровоградській області, Кременецькому ботанічному саду, відвідувати сади і плантації агроформувань та приватних підприємців. Чимало дала й робота з книгами іноземних фахівців, малодоступних у вітчизняному інформаційному просторі.

Результатом стала база даних, із якої у текст роману увійшло тих таки десять відсотків. Для того, щоб не змарнувати решту, і створений лекційний цикл, який я й пропоную вашій увазі. В його основі – інформація, здобута в книгах і статтях вітчизняних та закордонних класиків

прикладного та наукового ліщинознавства – Івана Косенка, Федора Павленка, Павла Бадалова, Хенрика Здиба, статтях та дисертаційних матеріалах їх молодших колег з України, Італії та Польщі. Чимало позиточної інформації дало й особисте спілкування із садівниками-практиками, котрі нині вирощують фундук.

Моя робота не мала на меті відкрити щось принципово нове. Цим займаються фахівці ботаніки та садівництва. Але зібрати розпорошене по давніх книгах і дальніх фондах знання, систематизувати його і зробити загальнодоступним широкій зацікавленій аудиторії – завдання цілком посильне для письменника.

Лекція друга

Фундук: легенди, байки і факти

Останньою краплею, яка схилила мене до рішення віддати кілька років на підготовку матеріалу про фундук, стала коротка розмова у Києві на «Петрівці». Безуспішно